

Q-metodologia politiikan tutkimuksessa: Esimerkkinä EU:n pohjoisen ulottuvuuden asiantuntijakeskustelu¹

PAMI AALTO

ABSTRACT
Q Methodology in
Political Science:
Expert Debate on the
EU's Northern
Dimension as an
Example

The article outlines the importance of Q methodology in political science by introducing an example of the expert debate on the EU's Northern Dimension among a small group of Finnish scholars. Today, regardless of its background in factor analysis and behavioral psychology, Q methodology is gaining increasing popularity in qualitative social science research due to its hybrid nature that mixes elements commonly associated with both quantitative and qualitative research. However, Q methodology has been notably absent in Finnish and Nordic political science and international relations research, although it is highly suitable to any field of research in which human subjectivity is deemed important, such as research on elites, political psychology, decision-making, attitudes and conflict. The article discusses the main concepts and practical application of Q methodology in the context of the Northern Dimension example. It emerges that although the Northern Dimension debate among the studied group of Finnish experts is highly consensual, there are also important differences as to what extent the Northern Dimension should be criticised for its achievements in promoting Finnish or other interests in the EU and for its lack of institutionalisation and material outcomes. On the basis of this illustrative example, the article concludes by identifying further applications of Q methodology in the study of the Northern Dimension.

Q-metodologian lupaus

Q-metodologia on yhä melko tuntematon menetelmä suomalaisessa politiikan tutkimuksessa. Q-metodologian tähänastinen heikko näkyvyys ei kuitenkaan ole hyvin perusteltua. Menetelmän filosofiset ja teoreettis-metodologiset perusteet on muo-

toiltu jo 1950-luvulla (Stephenson 1953). Tänä päivänä Q-metodologiaa hyödyntäviä julkaisuja on jo ilmestynyt tuhansittain (vrt. Brown 1986). Näiden joukosta voidaan politiikan tutkimuksen osalta osoittaa tapaustutkimuksia esimerkiksi demokrateorian (Dryzek 1990), vertailevan politiikan tutkimuksen (Dryzek ja Holmes 2002), julki-

¹ Esitän lämpimät kiitokseni Vilho Harlelle kommentaista ja yhteistyöstä tämän artikkelin tuottamista tukeneen Suomen Akatemian projektin ”Identity Politics, Security and the Making of Geopolitical Order in the Baltic Region” (no. 50882) kehyksessä. Samalla kiitän Sami Moisiota kriittisistä kommentaista, kaikkia tässä artikkelissa esiteltyjen Q-metodologisten koetilanteiden osallistujia, Politiikkalehden toimitusta ja anonyymia referenttejä, sekä Lapin Yliopistossa talvella 2000 että Tampereen Yliopistossa kevääl-

lä 2002 järjestettyjen Q-metodologian kurssien osallistujia. Erityiskiitos kuuluu tässä esitellyn Q-metodologisen tutkimuksen valmisteleeseen (väiteotoksen valmistelu; kts. leipäteksti) osallistuneille Tampereen Yliopiston perustutkinto- ja jatko-opiskelijoille: Lauri Halonen, Nea Leo, Sanna Niiranen, Sirke Mäkinen, Väinö Partanen, Mikko Puputti ja Ari Rasimus. Vastuu tähän artikkeliin jääneistä puutteista on yksin minun.

sen mielipiteen (Thomas ym. 1993), puoluetutkimuksen (Gillespie 1993), identiteettipolitiikan (Kitzinger 1987; Wong ja Sun 1998), ympäristöpolitiikan (Addams ja Proops 2000) sekä geopolitiikan ja kansainvälisen politiikan alueilta (Aalto 2001a; 2003a; Dryzek ym. 1989). Myös politiikan tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisia, sekä menetelmän perusteita että edistyneempiä sovelluksia käsitteleviä oppikirjoja on saatavilla (Brown 1980; McKeown ja Thomas 1988).

Osasyynä Q-metodologian suhteelliseen tuntemattomuuteen Suomessa – sekä pohjoismaissa yleisemminkin – saattaa olla menetelmän ensimmäisen soveltajasukupolven taipumus nähdä itsensä tutkimuksen valtavirran aiheettomasti marginalisoimina metodologisina toisinajattelijoina. Q-metodologian tärkein kehittäjä, Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa opettanut fyysikko ja psykologi William Stephenson esitteli aluksi Q-metodologian vaihtoehtona perinteiselle R-faktorianalyyksille (1935). Myöhemmin Stephenson kehitti sen laajalaisemmaksi, yleiseksi *subjektiivisuuden tieteellisen tutkimuksen menetelmäksi* (1953).² Stephensonin tavoitteena oli vapauttaa psykologia R-metodologialle – mm. surveytutkimukselle – ominaisesta suurten henkilöotosten ja yksilöiden välisten erojen tutkimuksen doktriinista ja mahdollistaa yksittäistapauksen ja yksilöiden itse suorittamien erottelujen tutkimus.³ Yksittäistapauksella Stephenson tarkoitti yksilöä tai vuorovaikutussuhteessa olevien yksilöiden ryhmää. Stephenson havainnollisti tavoitettaan esimerkillä jotakin tiettyä metallia tutkivasta fyysikosta: fyysikko voi käyttää mitä tahansa palaa tätä metallia sekä teorian kehittämässä että empiirisessä tutkimuksessa, eivätkä suu-

ret otokset tuota sellaisenaan mitään lisäarvoa. Stephensonin behavioristisen doktriinin mukaan subjektiivisuutta ja muiden havainnoitavissa olevaa toimintaa – kuten esimerkiksi golfin peluuta – ei ole mielekäästä erottaa toisistaan. Subjektiivisuus heijastuu toiminnassa. Toiminta puolestaan on vapaasti havaittavissa ja tutkittavissa (s. 1–5).

Q-metodologian juuret ovat siis faktorianalyyksissä ja behavioristisessa psykologiassa. Koska Stephensonin määrittelemänä Q-metodologian alkuperäinen pyrkimys oli mahdollistaa ”subjektiivisuuden yleinen tutkimus”, on Q-metodologia tänään paljon muutakin. Q-metodologia on aidosti *hybridi* menetelmä, joka käsittää sekä kvantitatiiviseen että kvalitatiiviseen tutkimukseen liitettyjä piirteitä. Q onkin parin viime vuosikymmenen ”tulkinallisen käänteeseen” myötä saavuttanut suosiota erityisesti sellaisten kvalitatiivista yhteiskuntatutkimusta harrastavien tutkijoiden parissa, jotka ovat kiinnostuneita subjektiivisuudesta sosiaalisten rakenteiden ilmentymänä ja merkityksellistäjänä – esimerkiksi subjektiivisuuden roolista diskurssien rakentumisessa ja uusintamisessa (Aalto 2003b) tai poliittisten toimintalinjojen muotoutumisessa (Harle 2003). Mutta esimerkiksi angloamerikkalaisessa hallinnon tutkimuksessa tapahtuneesta suosion noususta (esim. Steelman ja Maguire 1998), sekä useista yllä viitatuista tapaustutkimussovelluksista huolimatta juuri politiikan tutkimus, ja erityisesti kansainvälisen politiikan tutkimus ovat olleet poikkeuksellisen hitaita Q-metodologian käyttöönotossa. Tilanne on valitettava, sillä useat vaikiintuneet politiikan tutkimuksen osa-alueet, joissa yksilöt, yksilöiden välinen dynamiikka ja subjektiivisuus ylipäättään ovat keskeisiä, voivat oppia paljon tutkimuskohteestaan Q-metodologian avulla. Näihin lukeutuvat mm. eliittien tutkimus, poliittinen psykologia, päätöksenteon tutkimus, asennetutkimus ja konfliktitutkimus.

Tämän artikkelin tarkoituksena on hyödyntää Q-metodologiaa Suomessa parhaillaan käytävän EU:n pohjoista ulottuvuutta (PU) koskevan asiantuntijakeskustelun ja siinä vaikuttavan subjektiivisuuden tarkasteluun. Koska Q-metodologia tarjoaa ennen kaikkea intensiivisen metodisen työkalun, eivät sen vahvuudet ole sen selvittämisessä, kuinka suuri *osa* suomalaisista PU-asiantuntijoista kritisoi PU-politiikan saamia piirteitä tai kannattaa mitään PU-politiikan mahdollista lähitulevaisuuden kehityslinjaa. Tällaisten ”kuinka suuri osa” -tyyppisten kysymysten selvittämiseen

² Cattell kehitti Q-tekniikkaa lähes samanaikaisesti Stephensonin kanssa. Stephensonin poikkeuksellinen ansio on silti nimenomaan *Q-tekniikan* kehittämisessä kokonaisuvaltaiseksi *Q-metodologiaksi* filosofis-teoreettisine periaatteineen pelkän erityisen faktorianalyyksin tyyppin sijasta.

³ Vahvasti yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että R-metodologiassa analyysi kohdistuu tutkijan määrittämien rakenteellisten muuttujien välisiin yhteyksiin (esim. asuinpaikka, sukupolvi ja poliittinen orientaatio). Tutkittavan ihmispopulaation edustajille esitetään väitteitä tai kysymyksiä, jotka ymmärretään testeinä näistä muuttujista. Q-metodologiassa sen sijaan analyysi kohdistuu funktionaalisiin kategorioihin. Tutkittavana populaationa on yleensä joukko väitteitä, jotka esitetään tietyn ihmispopulaation edustajille, jotka puolestaan ymmärretään testeinä väitteille (kts. leipäteksti alla).

perinteiset R-metodologiset surveymenetelmät tarjoavat huomattavasti yksinkertaisemman ratkaisun. Sen sijaan tässä artikkelissa esitellyn Q-metodologisen analyysin vahvuutena on *syventää* tietoa suomalaisten PU-asiantuntijoiden näkemuksista PU-politiikan yksityiskohtaisista ongelmakohdista ja lähitulevaisuuden kehityslinjoista. Q-metodologisen analyysin yleisempää relevanssia tarkastellaan vertaamalla sitä laajempaa PU-politiikkaa käsittelevään tutkimukseen.

Q-metodologian peruskäsitteet

Puhtaasti analyyttisessä mielessä Q-metodologia voidaan jakaa 1) sen ytimessä oleviin filosofisiin ja teoreettis-metodologisiin periaatteisiin, jotka muodostavat Q-metodologian ”kvalitatiivisen” perustan; sekä 2) monessakin mielessä vähemmän tärkeisiin teknisiin periaatteisiin ja Q-metodologisen aineiston analysointitekniikoihin, jotka muodostavat Q-metodologian ”kvantitatiivisen” puolen.⁴ Tiivistetysti ilmaistuna Q-metodologinen tutkimus alkaa ”kvalitatiivisella” vaiheella, jossa tutkija kokoaa kiinnostuksensa kohteena olevaa sosiaalista rakennetta edustavan laajan aineiston. Useimmissa tapauksissa parhaiten soveltuvia ovat tekstiaineistot, jotka joko teoreettisiin tai empiirisiin perusteisiin tiivistetään edustaviksi väiteotoksiksi.⁵ Seuraavaksi tutkija valitsee tutkimastaan populaatiosta sopivan määrän ”koehenkilöitä”. Koehenkilöiltä kysytään heidän subjektiivista suhtautumistaan tutkijan kokoamaan edustavaan väiteotokseen. Tarkoituksena on oppia jotakin väitteiden muodostumisesta ja niiden välisessä poliittisessa kamppailussa vaikuttavasta subjektiivisuudesta. Sopivaa määrää koehenkilöitä pyydetään mallintamaan subjektiivista suhtautumistaan väiteotokseen siten, että he jaottelevat (rankijärjestävät) väitteet normaalijakaumaa muistuttavalle jakaumalle. Ta-

⁴ Tarkoitin tässä ”kvalitatiivisella” tutkimuksella lähestymistapaa, jossa argumentaatio perustuu harkinnanvaraiseen kriteeriin, ja ”kvantitatiivisella” tutkimuksella lähestymistapaa, jossa argumentaatio perustuu matemaattiseen kriteeriin.

⁵ Tekstiaineistojen ja väitteiden sijasta voidaan tutkimuksen kohteena olevaa sosiaalista rakennetta tarkastella myös visuaalisten aineistojen keinoin, mm. poliittisten pilapiirrosten tai muiden kuvallisten aineistojen avulla. Eriytyisen käyttökelpoista visuaalinen aineisto on lukutaidottomien kohderyhmien tutkimuksessa (mm. kehitysmaatutkimus, lasten ja vaikeasti sairaiden henkilöiden tutkimus).

vallisesti kukin koehenkilö suorittaa jaotellun itsenäisesti, mutta myös ryhmien suorittamat jaotellut ovat sisällytettävissä Q-metodologiaan. ”Kvantitatiivisessa” vaiheessa tutkija analysoi koehenkilöiden väitejaotelluja esimerkiksi faktorianalyysin keinoin. Löydettyjen faktorien tulkintavaihe siirtää tutkimuksen painopisteen takaisin ”kvalitatiiviseen” suuntaan.

Keskusteluavaruus ja väiteuniversumi

Useimmiten Q-metodologiaa hyödyntävä tutkija tarkastelee kiinnostuksensa kohteena olevaa sosiaalista rakennetta – kuten keskustelua EU:n pohjoisesta ulottuvuudesta – *keskusteluavaruuden* käsitteen avulla (engl. *concourse*, lat. *concursum*; suom. ”yhteentulvinta”, ”kasautuminen”, tai ”keräytyminen”). Operationaalisesti keskusteluavaruus mielletään Q-metodologiassa yleensä *väiteuniversumina*, joka kattaa kaikki tiettyä aihetta koskevat väitteet. Tutkija tarkastelee siis tiettyä aihetta koskevaa kommunikatiivisuutta, ja etsii voimakkaasti subjektiivista ainesta sisältäviä väitteitä, jotka ilmaisevat mielipiteitä, asenteita, tai arvoja. Selkeän subjektiiviset väitteet, kuten esimerkiksi ”Q-metodologia tarjoaa houkuttelevampia mahdollisuuksia asennetutkimukseen kuin perinteinen surveypohjainen, tutkijan rakentamiin skaaloihin perustuva asennemittaus”, eroavat niin sanotuista tosiasiaväitteistä kuten ”Q-metodologia on yhä harvinainen menetelmä suomalaisessa politiikan tutkimuksessa”. Koska jokaisessa väiteuniversumissa on periaatteessa rajaton määrä subjektiivista ainesta sisältäviä väitteitä, pyrkii tutkija kokoamaan niistä edustavan otoksen. Tutkija voi pyrkiä rakentamaan keskustelun pääulottuvuuksia kuvaavan teoreettisen mallin, tai vaihtoehtoisesti hän voi kerätä väitteitä ainoastaan niiden empiirisen kiinnostavuuden perusteella. Riskinä puhtaasti empiiristen kriteerien käytössä tosin on, että tutkija kerää huomaamattaan vain tiettyntyyppisiä väitteitä, koska nämä yksinkertaisesti esiintyvät väiteuniversumissa muita useammin.

Tyypillisesti tutkija kerää aluksi noin 200–300 väitettä. Tämä vähennetään helpommin hallittavaan lukumäärään, joka yleensä löytyy 40–60 väitteen väliltä. Näin aikaansaatu edustava *väiteotos* (*Q sample*) on ennenkaikkea harkinnanvaraisesti, ei siis satunnaisesti kerätty. On kuitenkin tärkeää korostaa, että riippumatta väiteotoksen kokoamistekniikasta, ei tutkija oleta väitteillä olevan min-

Taulukko 1. Pohjoisen ulottuvuuden keskustelun teorettinen malli.

Puhuja/väitteen tyyppi	a. Yleinen merkityksellistäminen (millainen alue?)	b. Yksityiskohtainen politiikkasisältö (millainen ns. <i>policy</i> ?)
A. Kansallinen taso (Suomi, Ruotsi, jne.)	Aa	Ab
B. EU-taso (Komissio, jne.)	Ba	Bb
C. Asiantuntijataso (tutkimuslaitosta tai yliopistoa edustava tutkija, jne.)	Ca	Cc

käänlaista apriorista merkitystä. Väiteuniversumin mallintamisen tarkoituksena on ainoastaan löytää keskusteluavaruuden oleellisimmiksi katsottuja piirteitä hyvin edustava väiteotos.

Kun tutkimuskohteena on EU:n pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvä keskustelu, voidaan kerätä vaikkapa eri tasojen edustavien puhujien esittämiä väitteitä. Nämä voivat edustaa muun muassa kansallista, EU-tasoa ja näistä jokseenkin riippumattomaksi oletettavaa niin sanottua asiantuntijatasoa. Väitteet voivat kohdistua muun muassa sekä PU:n kattaman alueen yleiseen merkityksellistämiseen ja kuvaamiseen ("millainen on EU:n pohjoisen ulottuvuuden kattama alue") että PU:n alueella tavoiteltuun, yksityiskohtaisempaan politiikkasisältöön eli niin sanottuun *policy* -aspektiin ("millaisen politiikka-vaihtoehtojen tulisi olla keskeisellä sijalla pohjoisessa ulottuvuudessa"). Vaihtoehtoisesti tutkija voi kerätä esimerkiksi PU:n joko positiivisessa, negatiivisessa tai neutraalissa valossa esittäviä väitteitä, tai sitten väiteotos voidaan rakentaa muihin teoreettisiin tai empiirisiin tavoitteisiin nojaten.

Ristiintaulukoimalla tämäntyyppisiä ulottuvuuksia mielekkääksi katsomallaan tavalla tutkija voi rakentaa m ulottuvuutta sisältävän, keskusteluavaruuden teoreettisen tai empiirisen mallin, jonka jokaiseen luokkaan valitaan n väitettä. Pohjoisen ulottuvuuden tapauksessa vaikkapa eri tason "puhujien" (kansallinen, EU, asiantuntija) ja aluetta koskevan kuvauksen tasojen (yleinen merkityksellistäminen, yksityiskohtainen politiikkasisältö) ristiintaulukointi tuottaa $3 * 2$ ulottuvuutta sisältävän teoreettisen mallin (taulukko 1). Esimerkiksi väite "Eurooppa ei tule olemaan pysyvästi vakaa mikäli Itämeren alue ei ole stabiili" kuuluu mallissa luokkaan Aa, koska tässä nimenomaisessa tapauksessa puhujan tiedetään olevan kansallisen ta-

son edustaja, ja koska kyseessä on varsin yleinen PU:n alueen merkityksellistäminen. Sen sijaan väite "Yhteistyöhön rikollisuuden vastaisessa taistelussa, ympäristönsuojelussa, koulutuksessa ja informaatioteknologian alalla tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota" kuuluu puolestaan luokkaan Ab, koska tämänkin puhujan tiedetään olevan kansallisen tason edustaja, mutta puhe kohdistuu PU:n alueen yksityiskohtaiseen politiikkasisältöön.

On oleellista korostaa, että vaikka tutkija valitseekin väitteet oman tutkimusasetelmansa tai käyttämänsä teorian pohjalta (ks. taulukko 1), ei tutkija suinkaan päättä, kuinka valittuihin väitteisiin tulisi suhtautua. Näin ollen väitteiden lopullisesta merkityksestä määräävät Q-metodologisten koetilanteiden osallistajat, joiden näkemyksistä Q-metodologiassa ollaan kiinnostuneita. Jotta lopullinen väiteotos voitaisiin esittää koetilanteiden osallistujille helposti käsiteltävässä muodossa, väitteet numeroidaan ja tulostetaan luottokortin kokoisille korteille.

Koetilanteet ja niiden osallistajat

Koska Q-metodologia intensiivisenä menetelmänä pyrkii tarjoamaan vaihtoehdon perinteiselle suurten osallistajaotosten doktriinille, käytetään Q-metodologiassa pieniä *osallistajaotoksia* (*subjects, participants, P set*). Tyypillinen otos koostuu 20–40 osallistujasta. Tällaista lukumäärää ei voida yleensä tilastollisessa mielessä pitää tutkimuksen kohteena olevaa populaatiota edustavana. Samanaikaisesti on kuitenkin fenomenologisen ja antropologisen tutkimuksen tavoin syytä olettaa, että pientä, huolellisesti valittua ryhmää tutkimalla saadaan *jotakin* tietoa myös laajemmasta populaatiosta. Yksilöiden subjektiivisuus heijastelee myös laajempaa sosiaalista todellisuutta (Crossley 1996;

Väyrynen, 1993). Pienestä yksilöiden ryhmästä koostuvat otokset ovat erityisen käyttökelpoisia teorian kehittämisessä (Kowert ja Legro 1996, 482). Osallistujaotosta määrittäessä pyritään yleensä löytämään tutkimuksen kohteena olevan populaation pääulottuvuuksia edustavia osallistujia. Tällaisia pääulottuvuuksia voidaan kuvata teoreettisen mallin avulla aivan kuten väiteuniversumejakin. Tutkimuskohteesta riippuen tutkija voi ristiintaulukoida muuttujia kuten sukupuoli, sukupolvi, asuinpaikka, etnisuus, kansalaisuus ja poliittinen kanta.

Ontologian tasolla Q-metodologian mielenkiinto subjektiivisuutta kohtaan muistuttaa fenomenologisten ja antropologisten menetelmien kiinnostusta ihmisten tapoihin hahmottaa ympäröivää sosiaalista todellisuutta (Aalto 1998). Esimerkiksi syvähaastattelussa (Aalto 2001b) tutkija on Q-metodologian tavoin kiinnostunut rajatusta, mutta huolellisesti valitusta määrästä yksilöitä sekä heidän suhteestaan laajempaan intersubjektiiviseen todellisuuteen. Tämän rajatun tutkittavien yksilöiden joukon oletetaan heijastelevan myös joitakin tärkeitä koko populaatiossa vaikuttavia tekijöitä.

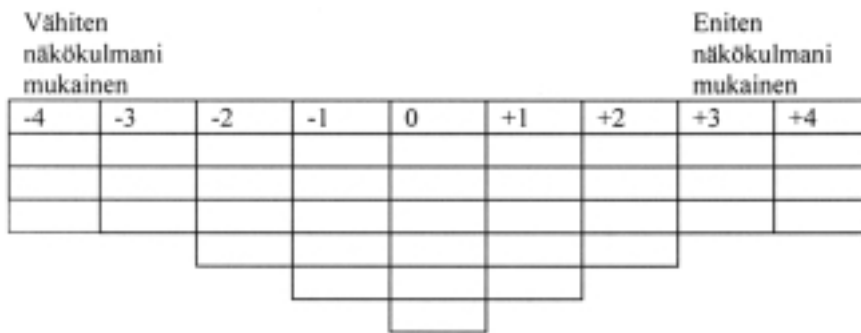
Epistemologian tasolla kriitikot näkevät usein syvähaastatteluaineiston tuottamisen tavan ongelmallisena. Tutkijan katsotaan tahtomattaankin manipuloivan haastateltavia. Q-metodologiassa sen sijaan osallistuja ei ole ensisijaisesti empaattisessa vuorovaikutussuhteessa tutkijan, vaan tutkijan kohtaan väiteotoksen kanssa. Väiteotos onkin Q-metodologiassa vain eräänlainen raaka-aineisto, jonka osallistuja itsenäisesti jaottelee (rankijärjestää) tutkimuksessa käytetylle jakaumalle. Tutkija ainoastaan antaa kaikille osallistujille samanlaisen *jaotteluohjeen (condition of instruction)*. Tyypillisiin jaotteluohje on järjestää väitteet siten, että lopputuloksena syntyvä *Q-jaottelu (Q sort)* mallintaa osallistujan subjektiivista, hänelle ominaista näkökulmaa (kuvio 1). Syvähaastattelun kriitikoiden pelkäämä tutkijan mahdollisuus manipuloida tutkimukseen osallistujaa on Q-metodologiassa oleellisesti pienempi, koska osallistujalla ei todennäköisesti ole selkeää kuvaa tutkijan mielipiteistä esitettyjen väitteiden suhteen. Osallistuja kohtaa vain tutkijan valitseman tietyn keskusteluavaruuden sekä ääripäitä ja ”suurta harmaata massaa” kuvaavan väiteotoksen.

Sekä syvähaastattelussa että Q-metodologian koetilanteissa on toki kyse tutkijan ja tutkittavan kohtaamistilanteesta ja siinä tapahtuvasta sosiaali-

sesta konstruktiosta. Q-metodologian koetilanteissa tutkittavalla on kuitenkin lähtökohtaisesti enemmän valtaa subjektiivisen näkemyksensä esille tuomiseen. Q:ssa on kyse *operoivasta subjektiivisuudesta (operant subjectivity)*: tutkija ei ensisijaisesti ole ohjaamassa tutkittavien kertomusta, vaan tutkittavat itse ensisijaisesti määräävät kertomuksensa muodon Q-jaottelussaan.

Osallistujia pyydetään yleensä suorittamaan Q-jaottelu enemmän tai vähemmän tarkasti noudatella, normaalijakaumaa muistuttavalla pakotetulla jakaumalla (kuvio 1). Esimerkiksi 30–40 väitteen otoksessa sopiva jakauma yleensä on $-4 - +4$.⁶ Vaikka useimmissa tutkimuksissa käytetty jakauma on pakotettu, voi osallistuja silti potentiaalisesti esimerkiksi 35 väitteen tapauksessa järjestää väitteet lukemattoman moneen eri järjestykseen (35!). R-metodologisiin surveytutkimuksiin verrattuna osallistujan valinnanvapaus on siis oleellisesti suurempi. Koetilanteissa osallistujaa pyydetään ensin lukemaan kaikki väitteet ja samalla järjestämään ne kolmeen alustavaan kategoriaan (pääasiassa samaa mieltä, pääasiassa eri mieltä, neutraali/ei selvää kantaa). Seuraavaksi osallistuja etsii ne väitteet, jotka eniten ja vähiten vastaavat hänen kantaansa suhteessa toisiin väitteisiin, ja tällä tavoin etenee vuorottain kohti jakau-

⁶ ”Normaalijakaumaa muistuttava pakotettu jakauma” tarkoittaa tässä yksinkertaisesti jakaumaa, jonka negatiivisiin ja positiivisiin ääripäihin osallistujia pyydetään valitsemaan väitejoukosta *a* vähemmän väitteitä kuin jakauman keskiosaan. Oletuksena on, että vain pieni osa väitteistä on osallistujille erityisen merkityksellisiä joko positiivisessa tai negatiivisessa mielessä ja suurin osa verrattain vähämerkityksisiä. Pakotetun jakauman sijasta voidaan käyttää myös vapaata jakaumaa, jossa osallistuja päättää itse kuinka monta väitettä sijoittaa kuhunkin luokkaan ($-5, -4, \text{jne.}$). Aineiston analyysissa pakotetut ja vapaat jakaumat tuottavat yleensä käytännössä hyvin samankaltaisia tuloksia. Tilastollisessa mielessä ainoastaan tilanteet, joissa osallistuja on sijoittanut suuren osan väitteistä vain muutamaan luokkaan, aiheuttavat ongelmatilanteita. Yleensä tällaiset osallistujat poistetaan lopullisesta analyysistä, koska heidän Q-jaottelunsa vääristävät koko Q-jaotteluaineiston korrelaatiokertoimia. Sisällöllisessä mielessä he itse asiassa reagoivat useisiin väitteisiin täsmälleen samalla tavalla, antaen lähes kysymyksestä riippumatta saman vastauksen, vaikka Q-metodologiassa ollaan kiinnostuneita osallistujien havaitsemista merkityseroista. Osallistujat, jotka eivät kykene tai halua nähdä eroja poliittikkavaihtoehtojen välillä, eivät yksinkertaisesti ole kiinnostavia vastaajia. Tässä artikkelissa esitellyä suuremmalle ja melko tyypilliselle 40–60 väitteen otokselle sopiva jakauma on yleensä -5 :stä $+5$:een.

Kuvio 1. Q-jaottelun tulosliuska (pakotettu jakauma).

man keskustaa. Lopuksi osallistuja tarkistaa, että suoritettu Q-jaottelu vastaa hänen subjektiivista suhtautumistaan esitettyihin väitteisiin – mikäli se on käytetty jaotteluohje – ja saattaa vielä tehdä järjestykseen muutoksia. Koska väitteet on numeroitu, tulokset voidaan siirtää erilliselle tulosliuskalle (kuvio 1), johon voidaan myös kerätä muuta osallistujien taustaa koskevaa informaatiota. On syytä korostaa, että erona R-metodologian pääsääntöisesti akontekstuaalisiin väitteisiin/kysymyksiin (esim. eri mieltä, osittain eri mieltä jne.), Q-metodologiassa osallistuja määrittää kantansa kuhunkin väitteeseen suhteessa muihin väitteisiin, eli niiden kontekstissa. Q-jaottelun jälkeen on suositeltavaa suorittaa haastattelu, joka auttaa tutkijaa ymmärtämään tarkemmin osallistujan heijastelemia käsitöksiä.

Aineiston analyysi

Q-jaotteluaineistosta etsitään yleensä ensisijaisesti *perheyhtäläisyyksiä*. Tavoitteena on useimmiten selvittää, ketkä osallistujista ovat lajitelleet väitteet pääsääntöisesti samalla tavoin ja ketkä eri tavoin. Tähän tarkoitukseen soveltuu Q-metodologiassa parhaiten faktorianalyysi.⁷ On syytä tähdentää, että

⁷ Myös muita tekniikoita kuin faktorianalyysia voidaan toki käyttää. *Klusterianalyysi* on matemaattisesti tarkempi, mutta perustuu Q-metodologian filosofialle vieraaseen matemaattisen kriteerin automaattiseen ja mekaaniseen käyttöön ratkaisun etsinnässä. Kaikille aineistoille etsitään siis automaattisesti matemaattiseen kriteeriin perustuva ratkaisu huolimatta näiden aineistojen erityispiirteistä. Silloin on vaarana matemaattisesti tarkkaan, mutta sisällöllisesti tyhjän ratkaisuun päätyminen, joka ei kykene nostamaan ai-

Q-metodologiassa analyysitekniikka ja muut tekniset kysymykset ovat sivuosassa. Aineiston ovat määritelleet osallistujat Q-jaotteluissaan. Faktorianalyysitekniikat ovat vain keino tarkastella aineistoa erilaisista näkökulmista. Faktorianalyysi ei muuta aineiston operatiivista subjektiivisuutta millään tavalla. Stephensonin ja hänen oppilaidensa valinta oli *abduktiivisen*, induktiota ja deduktiota joustavasti yhdistelevän sentroidianalyysin yhdistäminen harkinnanvaraiseen/teoreettiseen faktoreiden rotaatioon.⁸ Q-metodologiassa käytettävän faktorianalyysin tarkoituksena on ainoastaan tutkia, ketkä osallistujista käsittelevät väiteotosta periaatteessa samalla ja ketkä eri tavoin, eli millaisia

neistosta esiin sen kiinnostavimpia piirteitä. Lisäksi useimmat klusterianalyysitekniikat sijoittavat kaikki toisiaan lähellä olevat tapaukset (tässä: osallistujat) samaan klusteriin, eivätkä salli yhden tapauksen sijoittumista osaksi yhteen ja osaksi toiseen klusteriin. Q-metodologiassa tällainen ambivalenttius (*mixed cases*) otetaan reaali maailman oleellisenä osana. *Varianssianalyysi* taas on soveltuvin tekniikka hypoteesien testaamiseen, joka yleensä ei ole Q-metodologian käyttötarkoituksena. Q-metodologiassa ollaan useimmiten kiinnostuneita uuden tiedon etsinnästä. Tähän faktorianalyysi antaa Q-metodologiassa parhaat mahdollisuudet.

⁸ Sentroidianalyysissä lasketaan ensin indeterminantti 1. faktoriratkaisu. Kaupallisissa tilasto-ohjelmistoissa (mm. *SPSS, SAS*) yleisesti käytössä olevaan, determinanttiin algoritmiin perustuvaan pääkomponenttianalyysiin (*Principal Components Analysis, PCA*) verrattuna indeterminantti sentroidianalyysi antaa enemmän mahdollisuuksia harkinnanvaraiseen faktoreiden rotaatioon. Harkinnanvaraisen faktoriaksien rotaation tarkoitus on etsiä optimaaliset kulmat faktorien välille. Tällöin tutkija voi tarkastella, ketkä osallistujista ovat jaotelleet väitteet riittävän samanlaisella tavalla, jotta he ovat faktorien välisiä kulmia muuttamalla sijoitettavissa samalle faktorille.

asenneullottuvuuksia, representaatioita tai diskursseja osallistujat heijastelevat Q-jaotteluissaan.

Vaikka faktoreiden tulkinnessa käytetään apuna matematiikkaan pohjaavia kriteerejä, on kyseessä voittopuolisesti kvalitatiivinen prosessi. Tulkin lähtökohtana on samalle faktorille sijoittuneiden henkilöiden eri väitteille antamien ”pisteytysten” painotettu keskiarvo, joka vaihtelee aivan kuten Q-jaotteluissa käytetty asteikkokin (esim. -4 – +4). Näistä pisteytyksistä muodostuu faktoria kuvaava *faktoripisteiden matriisi*, eli *idealisoitu Q-jaottelu*. Faktorin ideaaliedustajan korrelaatio faktorin kanssa on siten 1.0. Päinvastainen korrelaatio -1.0 puolestaan kuvaa osallistujaa, joka on jaotellut kaikki väitteet täsmälleen eri tavalla kuin faktorin jäsenet ja on siis täydellisesti eri mieltä faktorin kanssa. Tiivistetysti ilmaistuna faktoreiden tulkintaprosessissa kiinnitetään huomiota pääsääntöisesti vain väitteisiin, jotka saavat faktorilla korkeita positiivisia ja negatiivisia pisteitä (esim. -4, -3, -2, 2, 3, 4).⁹

Esimerkki EU:n pohjoisen ulottuvuuden asiantuntijakeskustelusta

Taulukossa 1 esitettyä PU-keskustelun väiteuniversumin mallia voidaan käyttää esimerkinomaisesti aihetta koskevan suomalaisen asiantuntijakeskustelun tarkastelemiseen. PU on lyhyen historiansa aikana jäänyt ennen kaikkea asiantuntijoiden keskustelu- ja politiikka-aiheeksi. Pääministeri Paavo Lipposen ehdotus EU:n pohjoiseksi ulottuvuudeksi Rovaniemellä vuonna 1997 hyväksyttiin osaksi Unionin virallista politiikkaa saman vuoden lopussa. Ensimmäisen PU:n toimintasuunnitelman (2000–2003) toteuttamisesta huolimatta PU on jäänyt äänestäjille ja suurelle yleisölle vieraaksi. PU:n agenda ovat täyttäneet EU:n toimielinten sekä virkamiestason että poliittisen tason kokoukset, konkreettisten PU:een luettujen PHARE- ja TACIS -projektien, sekä muun muassa Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin (EBRD) rahoittamien projektien suunnittelu ja toimeenpano. Byrokraattisen politiikan ja ajoittaisten

korkeamman poliittisen tason kokousten ohella mielenkiintoa ovat osoittaneet alueelliset toimijat ja kansalaisjärjestöjen edustajat esimerkiksi Suomen ja Venäjän raja-alueilla. Nimenomaan tutkija-asiantuntijoiden osallisuus on kuitenkin leimannut PU-politiikan ideointia ja käytäntöä huomattavasti, kuten Itämeren alueellista yhteistyötä ylipäättäänkin (Harle 2003; Wæver 1997). Ehkä paras esimerkki tutkija-asiantuntijoiden roolista on Ulkopoliittisen Instituutin ja Institut für Europäische Politik -tutkimuslaitoksen yhteisesti koordinoima tutkimusohjelma *The Northern Dimension of the Common Foreign and Security Policy* (1998–2002), jossa on EU:n komission osarahoituksella valmisteltu lähes parikymmentä voimakkaasti policy-orientoitunutta raporttia käytännön toimenpidesuosituksineen. Samalla PU on noussut erääksi suomalaisten politiikan tutkijoiden suosikkiaiheeksi (mm. Haukkala 1999; Heininen ja Käkönen 1998; Moisio 2000; Laitinen 2003; *Ulkopolitiikka* 2002). Suomen ohella PU-tutkimusta on tehty lisäksi muualla EU:n alueella, tulevaisuuden jäsenmaissa kuten Baltiassa ja Puolassa, sekä myös Venäjällä (Haukkala 2002, 57).

Perti Joenniemi (2002, 12–13) toteaa, että valtaosa PU:een kohdistuneesta tutkijamielenkiinnosta on luonteeltaan objektivistista ja materialistista. Joenniemen mukaan tämä piirre on löydettävissä sekä kansallisten tason PU-asenteita raportoivista tutkimuksista että yleisistä, koko EU-tason PU-politiikkaa käsittelevistä tutkimuksista. Tutkijat ovat siis usein tarkastelleet PU:ta materialistisen kritiikin valossa. On kiinnitetty huomiota sen hataraan materiaalis-institutionaaliseen kehikkoon, joka käsittää lähinnä yrityksiä koordinoita paremmin aiemmin toisistaan erillisiä ja omilla suunnillaan jo pitkälle institutionalisoituneita politiikkasektoreita ja -aiheita. Samoin on kritisoitu PU:n toimintasuunnitelman ei-sitovaa ja ei-juridista luonnetta sekä PU:n omien rahoitusinstrumenttien vähäisyyttä.¹⁰ Näiden väitetään johtaneen helposti mitattavien tulosten puutteeseen (esim. Antola 2002, 59–60).

Joenniemen mielestä ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota PU-aloitteen potentiaaliseen kykyyn avata uusia ajattelutapoja tai paikallisuuden kokemisen diskursseja. Voidaan vaikkapa väittää, että Suomi on pystynyt PU-aloitteen avulla ylittämään

⁹ Tulkinnessa käytetään mahdollisuuksien mukaan apuna mahdollisia Q-koetilanteiden jälkeisiä haastatteluja ja muita aineistoa. 0:n ympäristöön sijoitetut väitteet oletetaan faktorille merkityksettömiksi, tai vaihtoehtoisesti liian monimerkityksisiksi, jotta vastaaja olisi voinut varmuudella sijoittaa niitä tiettyyn luokkaan (esim. -5, -4, jne.).

¹⁰ Poikkeus on pohjoisen ulottuvuuteen kuuluva ympäristökumppanuus, jolle on luotu oma rahastonsa.

oman perifeerisen sijaintinsa ja muuttumaan aktiivisemmaksi EU-politiikan toimijaksi. Samoin voidaan ehdottaa, että Venäjä voisi PU:een kuuluvan ”pohjoisuuden idean” avulla löytää itselleen keskeisemmän paikan Euroopassa yli vuosisadan kestäneen marginalisoitumisen jälkeen. Venäjä voisi siis muun muassa euraasialaisuuskeskustelun sijaan ymmärtää itsensä pohjoiseurooppalaisena valtiona. Ovathan Baltian maiden uudelleenitsemäistyminen sekä Ukrainan ja Keski-Aasian entisten neuvostasavaltojen irtautuminen siirtäneet Venäjää maantieteellisesti pohjoisemmaksi (Joenniemi 2002, 20–21; vrt. Aalto ym. 2003, 7–8).

Joenniemen esittämien huomioiden pohjalta voidaan systemaattisesti lähteä tarkastelemaan tutkija-asiantuntijoiden käymää PU-keskustelua Q-metodologian keinoin. Tampereen Yliopiston järjestämällä Q-metodologian kurssilla koottiin keväällä 2002 PU:n keskusteluvaruudesta yhteensä 210 väitteen otos, lähinnä PU-keskustelua luotavan tutkimuskirjallisuuden ja PU:ta koskevan puheaineiston pohjalta. Tämä otos tiivistettiin 35:een väitteeseen valitsemalla kuhunkin taulukon 1 kenttään (Aa, Ab, ...) maksimissaan 6 keskenään mahdollisimman erilaista väitettä ja eliminoimalla turhia päällekkäisyyksiä (liite 1). Myöhemmin kevään ja alkusyksyn 2002 aikana allekirjoittanut jakoi otoksen väitteet 15 suomalaiselle pohjoisen ulottuvuuden tutkija-asiantuntijalle – henkilöille, joiden omassa tutkimus- tai opetustoiminnassa EU-politiikka ja pohjoisen ulottuvuuden politiikka ovat olleet suhteellisen keskeisellä sijalla.¹¹ Luon-

nollisesti tämä joukko ei kata kaikkia suomalaisia pohjoisen ulottuvuuden keskeisiäkin kommentaattoreita tai kirjoittajia, mutta muun muassa Joenniemen merkillepanemat, PU-politiikkaan voittopuolisen materialistisesti suhtautuvat tutkijat olivat edustettuina. Samoin sekä nuoremmat että vanhemmat tutkijapolvet olivat edustettuina, kuten olivat sekä ”think tank” -tyyppisten soveltavien tutkimuslaitosten että yliopistolaitosten nais- ja miespuoliset tutkijat. Heitä kutakin pyydettiin henkilökohtaisessa tapaamisessa jaottelemaan kaikki 35 väitettä –4:n ja +4:n välillä liikkuvalla pakotetulle jakaumalle (kuvio 1).

Näin aineistoksi muodostuneen 15 PU-asiantuntijan Q-jaottelujen perheyhtäläisyyksiä ja eroja tarkasteltiin faktorianalyysin keinoin. Tässä tapauksessa useiden kokeilujen jälkeen – hieman yllättäen – osoittautui sisällöllisesti kiinnostavimmaksi pääkomponenttianalyysin, Varimax-rotatation ja sitä seuranneen yhden harkinnanvaraisen rotatation yhdistelmä, jossa lopulta tulkittiin kaksi faktoria. Ensimmäiselle faktorille sijoittui viisi osallistujaa (FI) ja toiselle neljä osallistujaa (FII) (taulukko 2).¹² Kahden tulkitun faktorin välinen tilastollinen korrelaation on korkea (0.51). Tämä kertoo kohderyhmän olevan melko yksimielinen tietyistä PU-politiikan suuntaviivoista, yhtä poikkeusta lukuunottamatta (M11).¹³ Tällaisena varsin

kakuussa 2002. Kolmanneksi, itse PU-politiikassa ei tapahtunut mitään erityisen suuria muutoksia kevään ja syksyn 2002 välisenä aikana.

¹² Kolmas analyysiin valittu faktori osoittautui tilastolliseksi artefaktiksi, jolle ei löytynyt substantiaalisesti mielekäästä eikä sen määrittämien osallistujien Q-jaotteluihin palautuvaa tulkintaa. Kahden tulkitun faktorin selitysosuudet koko Q-jaotteluaineistossa esiintyvistä vaihtelusta ovat 24% (FI) ja 21% (FII).

¹³ Osallistujan M11 lataus on negatiivinen kummallakin tulkitulla faktorilla. Hänen edustamansa näkökulma on selkeän vastakkainen kaikkien muiden osallistujien edustamille positioille. Tässä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tulkita M11:n positiota. Yksittäisen osallistujan määrittämää bipolaarisen (sekä positiivisia että negatiivisia latauksia sisältävän) faktorin negatiivisen pään – kuten FI – tai muun yksittäisen osallistujan muodostaman faktorin tulkinta on mielekäästä lähinnä silloin, kun osallistujan lataus on huomattavan korkea ja osallistujan tiedetään olevan poikkeuksellisen tärkeässä asemassa tutkitavan keskustelun rakentumisen suhteen. Nämä ehdot eivät täyty tässä tapauksessa. Lisäksi tällöin nyt puuttuva Q-jaottelua seuraava haastattelu olisi tärkeä faktoritulkinnan apuväline tällaisen yksittäisen position esilletuomisessa ja ymmärtämisessä.

¹¹ Kaikki taulukossa 2 osoitetut Q-jaottelut paitsi M2, M9, M11 suoritettiin maaliskuun lopun ja toukokuun alkupuolen välisenä aikana. Osallistujien M2, M9 ja M11 Q-jaottelut suoritettiin lokakuun alussa. Tämä aikaviive ei ole olennaista tässä artikkelissa esitettyjen tulosten tulkinnassa ensinnäkään siksi, että lokakuussa suoritetuista Q-jaotteluista vain M2 on mukana lopullisessa faktoriratkaisussa tilastollisesti merkitseväenä vastaajana ja sitä kautta tulosten tulkinnassa (taulukko 2, kts. myös leipäteksti alla, sekä viitteet 12 ja 13). Osallistujan M9 Q-jaottelu ei korreloinut kovinkaan huomattavasti yhdenkään muun osallistujan kanssa, joten hänen näkemyksensä PU:sta jäi tässä esimerkissä analyysin ulkopuolelle; M11:n Q-jaottelusta kts. viite 13. Toiseksi, Q-metodologiassa ei yleensä eikä tässä tapauksessa erityisesti ole kyse ensisijaisesti yksittäisten osallistujien vastauksista sellaisinaan, vaan niiden pohjalta faktori-analyysissä löydettyjen yleisempien faktorien, asenneluokkien tms. osoittamista, *tietyille osallistujatyypille ominaisista näkemyksistä ja positioista*. Tällaisen osallistujatyypin löytäminen on yhtä arvokasta maalishuhtikuussa kuin lo-

Taulukko 2. Koetilanteiden osallistujat ja faktorilataukset.

Osallistuja	FI	FII
M1	(0.56)	0.36
M2	0.00	(0.77)
M3	0.51	0.65
N4	(0.77)	0.34
N5	(0.67)	0.03
N6	0.40	(0.58)
M7	(0.76)	0.05
M8	0.25	(0.60)
M9	0.31	-0.03
M10	0.50	0.42
M11	-0.55	-0.38
M12	-0.07	0.31
M13	0.32	(0.61)
M14	0.07	0.51
N15	(0.67)	0.32

M = mies, N = nainen. Vain yhdellä faktorilla tilastollisesti merkittävät lataukset ($p < 0.01$) ja lopulliseen analyysiin valitut osallistujat (kts. viitteet 13 ja 14) on merkitty sulkein. Merkitsevyyden vähimmäiskriteeri: $1/\sqrt{35} * 2.58(SEr) = 0.44$ (luku 35 viittaa väitteiden lukumäärään väiteotoksessa). Osallistujien anonymiteetin suojelemiseksi tässä on esitetty ainoastaan sukupuoli.

keskeisenä aineistoa kuvaavana *konsensusena* tuli esille kuva PU:sta kylmän sodan hengen ylittävänä *turvallisuuskysymysten ja ulkosuhteiden "pehmeän" hoitamisen poliittikana nimenomaan EU:n ulkopuolisten kumppanien kuten Venäjän suunnalla*. Huomattava konsensus vallitsee siitä, että PU:ta ei suinkaan tulisi käyttää esimerkiksi pohjoismaisten arvojen markkinointiin, vaan ei-sotilaallisen alueellisen yhteistyön edistämiseen EU:n pohjoisilla alueilla ja sen pohjoisten lähi-alueiden piirissä (taulukko 3).

Nämä PU-asiantuntijat kokevat, että PU:n tulisi edistää jonkinlaista positiivisesti koettua alueellista keskinäisriippuvuutta. Vaikka he ovatkin tästä verrattain yleisestä tavoitteesta laajasti ottaen samoilla linjoilla, kohtaa tavoitteen toteutuminen merkittäviä haasteita Suomen ulkopuolella. Kuten Peter Stenlund (2002, 42–43) osuvasti toteaa, positiivisen keskinäisriippuvuuden tavoite ei välttämättä kohtaa sopivaa poliittista kosketuspintaa Baltiassa ja Venäjällä. Vaikka suomalaiset ja muut pohjoismaiset asiantuntijat usein lähtevätkin juuri tällaisesta tavoitteesta, herättää se balteille ristiriitaisia tunteita pitkän neuvostokauden kokemusten jälkeen. Venäläisten asiantuntijoiden ja diplomaattien taholla puolestaan herää usein vastareaktio rajojen valvomisen ja kontrolloimisen puolesta.

Taulukko 3. Faktoreiden I ja II välinen konsensus PU-politiikan suuntaviivoissa.

	FI	FII
33. Tavoitteena tulisi olla markkinoida hyviä pohjoismaisia arvoja sekä pohjoista identiteettiä ja olosuhteita.	-2	-4
2. Pohjoisen ulottuvuuden merkittävin tavoite on EU:n pohjoisen alueen vakaus.	3	2
20. Pohjoista voidaan nyt pitää oleellisena tekijänä vanhojen kylmän sodan ajan jakolinjojen ylittämiseen ja uusien, rakentavien ja tasapainoisten itä-länsi -suhteiden luomisessa.	2	2
22. Pohjoinen ulottuvuus voi tuoda lisäarvoa Euroopan Unionin ulkosuhteisiin ja positiivisen keskinäisriippuvuuden aikaansaamiseen Venäjän, Itämeren alueen ja EU:n välille, ennenkaikkea tuomalla synergiaetuja ja koherenssia.	3	4
23. Pohjoisen ulottuvuuden tarkoituksena olisi oltava EU-Venäjä -suhteiden kehittäminen ja rutinoiminen sekä niiden yhteensopivuuden varmistaminen Baltian ja Puolan EU-jäsenyyden kanssa.	3	3
34. On syytä suhtautua varauksellisesti pohjoisen ulottuvuuden voimakkaaseen sitoutumiseen yhteistyöhön Unionin ulkopuolisten 'partnereiden' kanssa.	-4	-4
9. On tärkeää kehittää rajat ylittävää yhteistyötä laajamuotoisten infrastruktuuriprojektien (RAIL BALTICA, The Nordic Gas Grid) toteuttamisen yhteydessä.	2	3
18. Euroopan Unionin tulisi tukea ei-sotilaallisia alueellisen yhteistyön muotoja pohjoisen ulottuvuuden kehityksessä (Itämeren maiden neuvosto, Pohjoismaiden Neuvosto, Baltian neuvosto, Barentsin alueen neuvosto).	4	4

Taulukko 4. FI ja PU:n materialistinen kritiikki.

	FI	FII
25. Pohjoista ulottuvuutta on mielestäni rasittanut tietty hahmottomuus eikä se ole oikein kyennyt luomaan itselleen selkeää, muista toimijoista ja toiminnasta erottuvaa profiilia.	4	-1
8. Yhteistyöhön rikollisuuden vastaisessa taistelussa, ympäristönsuojelussa, koulutuksessa ja informaatioteknologian alalla tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota.	2	0

Konsensustavoitteen ja sen Baltiassa ja Venäjällä kohtaamien haasteiden ohella on osoitettavissa myös näiden suomalaisten asiantuntijoiden keskinäisiä, merkittäviä sisällöllisiä näkemyseroja yksittäisissä PU-politiikan piirteissä. Tämäntyyppisten yksityiskohtaisten aspektien valottamisessa Q-metodologia onkin vahvimmillaan. Intensiivisenä menetelmänä sillä on kyky tuottaa uutta informaatiota ja auttaa tutkijaa saamaan kuva aineistonsa sisällöllisesti merkittävistä erityispiirteistä. Faktorin I edustajat kritisoiivat PU-politiikkaa Suomen ja Baltian maiden kansallisen intressin puutteellisesta toteutumisesta. Näin faktorin I edustajat osoittavat Joenniemen väittämän materialistisen, toimeenpanoon keskittyvän PU-lähestymistavan vaikuttavan valitussa asiantuntijapopulaatiossa. Faktori II puolestaan kantaa huolta Venäjän syrjäytymisestä PU-politiikassa. Faktorin I vastapainona se näkee myös PU:n diskursiivisen puolen olevan tärkeä.

(i) *FI: PU Suomen ja Baltian intressin puutteellisenä toteutumisena.* Tämän faktorin määrittäneet asiantuntijat (taulukko 2: M1, N4, N5, M7, N15)¹⁴ ymmärtävät PU:n ennenkaikkea Suomen ja Baltian maiden itäisten ulkosuhteiden hoitona. PU voi kyllä tuoda lisäarvoa koko EU:n ulkosuhteiden hoitoon, mutta sen ei kuitenkaan tarvitse eikä pidä olla koko EU:n politiikkaa Venäjää kohtaan. PU:n

tuleekin olla EU:n pohjoisten jäsenten erityistarpeista nousevaa, kansallisen intressin dominoimaa politiikkaa (12, 13, 19, 22, 23, 28).¹⁵ Avainasemassa ovat Union pohjoisten jäsenten ja jäsenkandidaattien turvallisuustarpeet, joihin vastaaminen toki sinänsä on oleellinen EU-politiikan aihe (2, 5). Mutta on huomattava, että kyse ei ole esimerkiksi kylmän sodan ajan tapaisesta pohjoismaisten arvojen ja identiteetin markkinoinnista sellaisenaan, vaan Suomen ja Baltian maiden erityisintressien huomioimisesta osana laajempaa EU-politiikkaa (33, 35).

Tästä kansallisen intressin lähtökohdasta käsin nämä asiantuntijat esittävät Joenniemen viittaamaa materialistista kritiikkiä PU:n käytännön toimeenpanoa kohtaan. He katsovat, että PU:n tavoitteiden saavuttamista on vaivannut institutionaalinen hahmottomuus. PU:ssa on kysymys korkean kansallisen tason politiikasta eikä esimerkiksi yksityisyritysten mukanaolosta (1). Havaittuja korkean tason politiikan toimeenpanon ongelmia voitaisiin helpottaa keskittymällä konkreettisiin projekteihin tarkasti määritellyillä sektoreilla yleisen poliittisen puheen sijaan (taulukko 4).

(ii) *FII: PU Venäjä-yhteistyön syventäjänä ja innovatiivisena politiikkana.* Tämän faktorin määrittäneet asiantuntijat (M2, N6, M8, M13) ymmärtävät edellisen faktorin tapaan PU:n Euroopan Unionin ja sen jäsenvaltioiden ulkosuhteiden hoitona. Mutta he eivät käsittele tätä tematiikkaa suoranaisesti Suomen tai Baltian maiden kansallisesta intressistä lähtien. Nämä asiantuntijat kantavat pikemminkin huolta Venäjän syrjäytymisestä Pohjois-Euroopan EU-integraatiossa. PU:ssa on toki kysymys Pohjois-Euroopan turvallisuuden ja vakaan edistämisestä ja siihen liittyvistä suuren luokan prosesseista, kuten Baltian ja Puolan EU-

¹⁴ Jotta faktori toisi esille analyttisesti kiinnostavan ja muista faktoreista selkeästi erillisen näkökulman, sen määrittäjiksi on valittu ainoastaan sellaisia osallistujia, joilla on minimifaktorilatauksen ylittävä lataus ainoastaan tällä yhdellä faktorilla. Esimerkiksi faktorin I tulkintaan ei siis haluta liikaa osallistujia, jotka tuovat mukanaan merkittävän määrän faktorin II näkökulmaa. Samalla on huomattava, että osallistujaa M14 ei ole valittu faktorille II kahdesta syystä: 1) hänen positionsa FII:n FI:sta erottelevissa sisällöllisissä kysymyksissä ei ollut faktorille FI valittujen henkilöiden kaltainen, eikä häntä näin haluttu ”sumentamaan” FII:n edustamaa, sisällöllisesti kiinnostavaa positiota; 2) hänen latauksensa faktorilla FII on melko alhainen.

¹⁵ Sulkeissa esitetyt numerot viittaavat liitteen 1 (faktoripisteiden matriisi/idealisoitu Q-jaottelu) esittämiin väitteisiin ja niiden kullakin faktorilla saamiin faktoripisteisiin.

Taulukko 5. FII Venäjän roolista PU-politiikassa.

	FII	FI
3. Venäjällä ei ole tarpeeksi valtaa pohjoisen ulottuvuuden kehittämisessä.	2	-1
6. Pohjoismaiden ja Venäjän turvallisuusintressit tulee pitää tasapainossa, jotta rauha ja tasapaino Euroopassa säilyisi.	3	1
21. Venäjän pohjoisia alueita voitaisiin käyttää 'pikaraiteena' Venäjän syvemässä EU-integraatiossa.	2	0

Taulukko 6. FII PU:n diskursiivisesta puolesta.

	FII	FI
17. Vaikka tuenkin Suomen pohjoisen ulottuvuuden aloitteen arvoja ja sisältöä, ovat nämä saavuttamassa 'kyllästymispisteensä' eikä pohjoinen ulottuvuus siten tuo juurikaan mitään uutta tai erilaista.	-3	0
31. Sekä 'moderneja' että 'postmoderneja' lähestymistapoja pohjoisen ulottuvuuden alueeseen kaivataan. Moderni funktionaalinen lähestymistapa luo läpinäkyvyyttä, kun taas postmoderni helpottaa luottamuksen, verkostojen ja vastavuoroisten suhteiden edistämistä.	4	-1

jäsenyydestä ja EU-Venäjä suhteiden kehittämistä juuri kuten ensimmäisenkin faktorin edustajien tapauksessa (2, 22, 23). PU:sta puhumisen sävy on silti merkittävästi toisenlainen. PU-politiikan tulisi toteutua ennenkaikkea vastavuoroisuuden ja dialogin, ei kansallisesta intressistä johdettujen vaatimusten muodossa. Sen tulisi heijastella kylmän sodan jälkeiselle ajalle sopivaa, aitoa Venäjä-yhteistyötä (taulukko 5).

Lisäksi tälle faktorille sijoittuvat asiantuntijat näkevät PU:ssa juuri niitä aineksia, joihin Joenniemi omassa analyysissään viittaa PU:n vahvuuksina. PU:ta ei tulisi ensisijaisesti kritisoida toimeenpanon ja helposti mitattavien, materiaalistien politiikkatulosten puutteesta. Myös PU:n diskursiivinen puoli on tärkeä tarjotessaan ainutlaatuisia mahdollisuuksia politiikan muotoiluun ja *esittämiseen*. Nämä asiantuntijat eivät ensimmäisen faktorin tapaan myöskään usko pelkän pohjoisuuden *käsitteen* markkinoinnin sinänsä muuttavan periferisten pohjoisten alueiden kuten Suomen ja luoteis-Venäjän painoarvoa eurooppalaisessa politiikassa (27). Silti he katsovat PU:n diskursiivisen puolen tarjoavan politiikan arkitodellisuudessa hyödynnettävissä olevia mahdollisuuksia (taulukko 6).

Yllä kuvatussa esimerkinomaisessa PU:n asiantuntijakeskustelun Q-metodologisessa analyysissä painotettiin asiantuntijatoimintaan liittyvää poli-

tiikkaa (vrt. Jukarainen 2002, 279–80). Varsin keskeisen konsensusaspektin ohella tällainen asiantuntijapolitiikka tuli esille faktoreiden I ja II erilaisina painotuseroina PU-politiikan tavoitteista. Löydetyissä painotuseroissa paikantui toisaalta Joenniemen mainitsema materialistinen PU-kritiikki, mutta toisaalta jo tässäkin tutkitusta osallistujajoukosta oli mahdollista löytää Joenniemen peräänkuuluttamia PU:n diskursiiviseen puoleen ja sen avaamiin reaalioliittisiin mahdollisuuksiin positiivisesti suhtautuvia asiantuntijoita. Vähintäänkin suomalaisten tutkijoiden piirissä on siis yhä – kuusi vuotta pääministeri Lipposen esittämän PU-aloitteen jälkeen – mahdollista löytää ”positiivisia” tai ”optimistisia” näkemyksiä, jotka viestittävät aloitteen osaltaan auttavan Itämeren alueen poliittisten valtasuhteiden muuttamisessa ja sitä kautta uuden poliittisen tilan avaamisessa.

Tässä esimerkkitapauksessa tutkija-asiantuntijoiden harjoittamasta PU-politiikasta löytyi siis sekä konsensuspolitiikan aineksia että painotuseroja. Sen sijaan Hanna Ojasen (2001, 233) mainitsemia pelkoja PU:n liian voimakkaasta sitoutumisesta yhteistyöhön EU:n ulkopuolisten maiden kanssa ei löytynyt viitteitä. Nämä asiantuntijat eivät siis uskoneet PU:n avaavan liikaa poliittista toimintatilaa Unionin ”kumppaneille” kuten Venäjälle Unionin itsensä tai sen jäsenvaltioiden kustannuksella.

Laajentamalla kohderyhmää eli tutkittavaa populaatiota muihinkin kuin vain aihetta tunteviin tutkijoihin löydetään mitä todennäköisimmin vieläkin erilaisempia näkemyksiä kuvaavia faktoreita. Esimerkkinä voidaan mainita Vilho Harlen (2003) tutkimus, jossa kerättiin Lapissa ilmestyvistä sanomalehdistä PU-keskustelua kuvaava väiteotos ja annettiin se jaoteltavaksi kohderyhmälle, johon kuului pääasiassa juuri tähän ”lappilaiseen” sanomalehtikeskusteluun osallistuvia asiantuntijoita ja poliitikoita sekä myös muutamia yleisemmin PU-keskusteluun osallistuneita asiantuntijoita, esimerkiksi tutkijoita. Harlen Q-analyysiin pyytämien osallistujien joukosta löytyi toisaalta tutkijoiden keskuudessa vallitsevaa *konsensusta* (taulukko 3) edustavia vastaajia ja toisaalta toisistaan eroavia, erilaisia *Lapin intressiä* edustavia asiantuntijoita. Erotuksena tässä selostetusta esimerkkitapauksesta Harle löysi – huomattavan erilaisen väiteotoksen ja laajemman kohderyhmän avulla – yllä kuvatun kaltaisen turvallisuutta ja EU:n ulkosuhteiden hoitoa painottavan konsensuskeskustelun lisäksi myös PU-keskustelun uniikkeja ”lappilaisia” tai ”pohjoisia” linjoja. Kullakin Lapin intressiä edustavalla vastaajalla oli joko omakohtainen tai institutionaalinen intressi Lapin asioiden edistämiseen, mutta tämän intressin edistämiseksi ehdotetut toimintalinjat erosivat toisistaan hyvinkin huomattavasti. Sen sijaan tässä löydetty, nimenomaan tutkija-asiantuntijoiden välistä konsensuskeskustelua värittävät painotuserot (FI, FII) eivät tulleet esille, vaan jäivät PU-politiikan turvallisuusaspekteja ja EU:n ulkosuhteiden hoitoa korostavan konsensuskeskustelun harmaaseen massaan.

Tältä pohjalta voidaan kuitenkin sanoa, että suomalaisessa PU-keskustelussa on olemassa tutkija-asiantuntijoiden keskuudessa tietty konsensus PU:n perusolemuksesta ja tavoitteista. Tarkempaan analyysiin mentäessä tämän konsensuksen voidaan todeta hajoavan erilaisiksi painotuseroiksi. Samoin muita poliittisia toimijoita, kuten Pohjois-Suomen tai Lapin erityisintressejä huomioivassa analyysissä painotuseroja ilmaantuu lisää. Kaikesta PU:n kehitykseen liittyvästä teknokraattisuudesta ja byrokraattisuudesta huolimatta on huomattavaa, että jo Suomen rajojen sisälläkin siitä on löydettävissä konfliktulottuvuuksia ja politiikkaa. Tämä konfliktisuus ja poliittisuus vain lisääntyy liikuttaessa suomalaisen PU-keskustelun ulkopuolelle. Tästä ovat osoituksena jo mainitut balttiasiantuntijoiden ja venäläisten asiantuntijoi-

den epäilyt koskien PU:n markkinoimaa positiivista keskinäisriippuvuutta. Lisäksi voidaan mainita, kuinka aluksi 1990-luvun lopulla Virossa PU-aloitetta kommentoitiin Suomen yrityksenä patronisoida Baltian maita ja hyötyä tästä taloudellisesti. Latviassa PU:n taas pelättiin heijastelevan Suomen pyrkimystä Venäjän transitliikenteen kaappaamiseen muun muassa Ventspilsin satamalta (Raik 1999, 157–159). Baltiassa ei olekaan aina tehty selkeää eroa kapeasti ymmärrettävän ”pohjoismaisuuden” ja laajemman ”pohjoisuuden” tai ”pohjoiseurooppalaisuuden” käsitteiden välillä, mikä on ajoittain johtanut puheeseen ”pohjoismaisesta ulottuvuudesta” pohjoisen ulottuvuuden sijaan. Tässä valossa pelot pohjoismaiden kolonialismista tulevat ymmärrettävimmiksi. Venäläisten tarkkailijoiden kommentit ovat puolestaan vaihdelleet kauttaaltaan positiivisesta asenteesta alueellista yhteistyötä kohtaan aina kritiikkiin PU:n liiallisesta painotuksesta EU:n jäsenmaiden pelkäämien vaikeiden ympäristöongelmien ratkaisemiseen. Venäjä on kiinnostanut enemmän maan infrastruktuurin sekä teollisen ja tieteellisen potentiaalin kehittäminen (Haukkala 2001; Leshukov 2000, 45).

Q-metodologia tarjoaa myös mahdollisuuden tarkastella tällaista Suomen rajojen ulkopuolelle ulottuvaa laajempaa PU-politiikkaa, sen konfliktisuutta, ja mahdollisuuksia konfliktisuuden asteittaiseen transformointiin. Tämä mahdollisuus on aikasarjatutkimus, joka valitettavasti on toistaiseksi vain vähän hyödynnetty tie Q-metodologiassa, kuten tämän päivän politiikan tutkimuksessa yleensäkin. Näin on vaikka yksilöiden ja ryhmien *sosiaalisen oppimisen (social learning)* tutkimus onkin noussut sinänsä muodikkaaksi kognitiivisten lähestymistapojen, konstruktivismin ja kriittiselle teorialle ominaisen emansipaatiotematiikan myötä. Q-metodologian avulla toteutetut aikasarjat tarjoavat lisäkeinoja muun muassa toisaalta Suomen ja Pohjoismaiden ajaman positiivisen keskinäisriippuvuuden ja toisaalta balttien ja venäläisten omista syistään sitä kohtaan tuntemien epäluulojen välisen kuilun parempaan ymmärtämiseen ja vähittäiseen ylittämiseen. Tällaisessa *konfliktin transformointin* ja/tai pitkään kestävien *neuvottelujen* sekä *päätöksenteon* tutkimuksessa Q-metodologia tarjoaa hyvän välineen niin osapuolten mahdollisesti jakamien lähtökohtien kuin heitä erottavien erityisnäkemysten kehityksen tarkastelemiseen.

Toinen Q-metodologian tarjoama mahdollisuus laajemman PU-politiikan tutkimukseen on tarkas-

tella PU-politiikan osapuolten välisiä *valtasuhteita*. Tämä tapahtuu soveltamalla erilaisia jaotteluohjeita. Tiettyyn PU-politiikan asiantuntija- tai päätöksentekoryhmään kuuluvia osallistujia voidaan ensin pyytää jaottelemaan väitteotoksessa esitetyt väitteet oman subjektiivisen näkökulmansa mukaisesti. Tämän jälkeen koko ryhmää pyydetään suorittamaan yhteinen Q-jaottelu. Osallistujat, joiden ”subjektiivisen” Q-jaottelun korrelaatio on korkein koko ryhmän suorittaman jaottelun kanssa, ovat todennäköisesti vallankäyttäjiä tutkitun ryhmän kontekstissa. Juuri heidän toimintaansa vaikuttaminen olisi todennäköisesti tuloksekkainta, mikäli ryhmän toimintaan yleensä halutaan yrittää vaikuttaa. Samalla tavoin osallistujia voidaan pyytää ”subjektiivisen” jaottelun jälkeen järjestämään väitteet siten, kuin he katsovat esimerkiksi muiden saman ryhmän tai toisten ryhmien edustajien todennäköisesti jaottelevan ne. Vertaamalla ”subjektiivisiä” ja muiden jaotteluohjeiden tuottamien Q-jaottelujen korrelaatioita saataisiin tietoa osallistujien edustaman populaation keskuudessa vallitsevista *stereotypeista*.

Monet näistä Q-metodologian potentiaalisista sovellusalueista jäävät varmasti vaikeasti toteutettaviksi sekä PU-politiikan kontekstissa että muussa politiikan ja kansainvälisen politiikan tutkimuksessa. Syynä on empiiristä kenttätutkimusta harjoittavalle politiikan tutkijalle tuttuja tekijöitä. Näihin lukeutuvat sekä ajalliset että rahalliset kustannukset yritettäessä sopia riittävän pitkäkestoisia tapaamisia soveltuvan osallistujaryhmän jäsenten kanssa. Aikataulujen yhteensovittaminen ei aina onnistu ja joka tapauksessa tutkijan matkustustarve nousee suureksi. Aikasarja- ja valtatutkimuksen tapauksessa erityisongelman on vielä tavoittaa osallistujaryhmä riittävän monta kertaa. Tämän artikkelin näkökulmasta tärkeintä on kuitenkin huomata, että tavanomaiselle tutkimukselle ja ennenkaikkea liian usein näkemällemme nojatuolitutkimukselle on vaihtoehtoja. Suomalaisen politiikan ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen on syytä olla tietoinen näistä metodologisista vaihtoehtoista.

LÄHTEET

- Aalto, Pami. 1998. Poliitiikan tutkimuksen moderni ja post-moderni kritiikki: Katsaus ontologiaan ja epistemologiaan. *Politiikka* 40:2, 147–156.
- Aalto, Pami. 2001a. *Constructing Post-Soviet Geopolitics in Estonia: A Study in Security, Identity and Subjectivity*. Helsinki: Helsingin Yliopisto, yleisen valtio-opin laitos (Acta Politica 19).
- Aalto, Pami. 2001b. Syvähaastattelu: Identiteetti, merkitys ja politiikka. *Politiikka* 43:2, 128–141.
- Aalto, Pami. 2003a. *Constructing Post-Soviet Geopolitics in Estonia*. London: Frank Cass.
- Aalto, Pami. 2003b. Geon politiikka ja Q-metodologia: Diskurssit ja yksilösubjektit tutkimuskohteena. Teoksessa Vilho Harle ja Sami Moisio (toim.), *Muuttuva geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Aalto, Pami, Dalby, Simon ja Harle, Vilho. 2003. The Critical Geopolitics of Northern Europe: Identity Politics Unlimited. *Geopolitics* 8:1, 1–19.
- Addams, Helen ja Proops, Barry. 2000. *Social Discourse and Environmental Policy: An Application of Q Methodology*. Northampton, MA: Edward Elgar.
- Antola, Esko. 2002. Pohjoisen ulottuvuuden nousu ja tuho. *Ulkopolitiikka* 2/2002, 59–62.
- Brown, Steven R. 1980. *Political Subjectivity: Applications of Q Methodology in Political Science*. New Haven: Yale University Press.
- Brown, Steven R. 1986. *Q Technique and Method: Principles and Procedures*. Teoksessa William D. Berry ja Michael S. Lewis-Beck (toim.), *New Tools for Social Scientists: Advances and Applications in Research Methods*. Beverley Hills: SAGE.
- Crossley, Nick. 1996. *Intersubjectivity: The Fabric of Social Becoming*. London: SAGE.
- Dryzek, John S. 1990. *Discursive Democracy: Politics, Policy, and Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dryzek, John S., Clark, Margaret L. ja McKenzie, Gerry. 1989. Subject and System in International Interaction. *International Organization* 43:3, 475–503.
- Dryzek, John ja Holmes, Leslie. 2002. *Post-Communist Democratization: Political Discourses across Thirteen Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gillespie, David J. 1993. *Politics at the Periphery: Third Parties in Two-Party America*. Columbia, SC: University of South Carolina Press.
- Harle, Vilho. 2003. Pohjoisen ulottuvuuden pohjoiset toimintalinjat. Teoksessa Unto Vesa (toim.), *Maailman tutkimisesta ja muuttamisesta: Festschrift for Jyrki Käkönen*. Tampere: TAPRI.
- Haukkala, Hiski (toim.). 1999. *Dynamic Aspects of the Northern Dimension*. Turku: Jean Monnet Unit, University of Turku.
- Haukkala, Hiski. 2001. Pohjoinen ulottuvuus ”kaunis pakkaus”? *Aamulehti* 07.11.2001.

- Haukkala, Hiski. 2002. Sisältöä löydetään vaikka sitä ei olikaan: kansainvälisen politiikan tutkimus ja pohjoinen ulottuvuus. *Ulkopolitiikka* 2/2002, 56–58.
- Heininen, Lassi ja Kähkönen, Jyrki (toim.). 1998. *The New North of Europe: Perspectives on the Northern Dimension*. Tampere: TAPRI.
- Joenniemi, Pertti. 2002. Can Europe Be Told From the North? Tapping into the EU's Northern Dimension. *CO-PRI Working Papers* 12/2002.
- Jukarainen, Pirjo. 2002. Maantieteelle voimme mitä vain! Pohdintoja tieteen, tilan ja politiikan välisistä suhteista. *Politiikka* 44:3, 278–289.
- Kitzinger, Celia. 1987. *The Social Construction of Lesbianism*. London: SAGE.
- Kowert, Paul ja Legro, Jeff. 1996. Norms, Identity, and Their Limits: A Theoretical Reprise. Teoksessa Peter Katzenstein (toim.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Laitinen, Kari. 2003. Geopolitics of the Northern Dimension: A Critical View on Security Borders. *Geopolitics* 8:1, 20–44.
- Leshukov, Igor. 2000. Northern Dimension: Interests and Perceptions. Teoksessa Atis Lejinš ja Jörg-Dietrich Nackmayr (toim.), *The Northern Dimension: An Assessment and Future Development*. Riga: Konrad Adenauer Stiftung & Latvian Institute of International Affairs.
- Moisio, Sami. 2000. Pohjoisen ulottuvuuden geopolitiikka: Pohjoinen periferia ja uuden Euroopan alueellinen rakentaminen. *Terra* 112:3, 117–128.
- McKeown, Bruce ja Thomas, Dan. 1988. *Q Methodology*. Newbury Park: SAGE.
- Ojanen, Hanna. 2001. Conclusions: Northern Dimension – Fuel for the EU's External Relations? Teoksessa Ojanen (toim.), *The Northern Dimension: Fuel for the EU?* Helsinki: UPI-FIIA.
- Raik, Kristi. 1999. Estonian Perspectives on the Northern Dimension. Teoksessa Hiski Haukkala (toim.), *Dynamic Aspects of the Northern Dimension*. Turku: Jean Monnet Unit, University of Turku.
- Steelman, T.A. ja Maguire, L.A. 1998. Understanding Participant Perspectives: Q-Methodology in National Forest Management. *Journal of Policy Analysis and Management* 18, 361–388.
- Stenlund, Peter. 2002. Suomi ja pohjoinen intressi. *Ulkopolitiikka* 2/2002, 42–45.
- Stephenson, William. 1935. Technique of Factor Analysis. *Nature* 136: 297.
- Stephenson, William. 1953. *The Study of Behavior: Q-Technique and Its Methodology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Thomas, Dan B., McCoy, C. and McBride, A. 1993. Deconstructing the Political Spectacle: Sex, Race, and Subjectivity in Public Response to the Clarence Thomas/ Anita Hill "Sexual Harassment" Hearings. *American Journal of Political Science* 37, 699–720.
- Ulkopolitiikka* 2/2002. Keskustelufoorumi aiheesta "miten tutkimuksella voidaan edistää pohjoista ulottuvuutta?", 41–62.
- Väyrynen, Tarja. 1993. Konfliktinratkaisu toisen kohtaamisena: huomioita ongelmanratkaisutyöryhmistä schützilaisten fenomenologian pohjalta. *Kosmopolis* 23:4, 75–89.
- Wong, Timothy Ka-Ying ja Sun, Milan Tung-Wen. 1998. Dissolution and Reconstruction of National Identity: The Experience of Subjectivity in Taiwan. *Nations and Nationalism* 4, 247–272.
- Wæver, Ole. 1997. The Baltic Sea: A Region After Post-Modernity? Teoksessa Pertti Joenniemi (toim.), *Neo-Nationalism or Regionality: The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim*. Stockholm: NordREFO.

Liite 1. Väiteotos ja faktoripisteet.

	FI	FII
1. Mielestäni pohjoinen ulottuvuus ei voi olla menestyksekkäs mikäli alueen yksityisyritykset eivät osallistu sen kehittämiseen.	-3	1
2. Pohjoisen ulottuvuuden merkittävin tavoite on EU:n pohjoisen alueen vakaus.	3	2
3. Venäjällä ei ole tarpeeksi valtaa pohjoisen ulottuvuuden kehittämisessä.	-1	2
4. Pohjoisessa ulottuvuudessa tulisi entistä enemmän kiinnittää huomiota Itämeren alueen maiden turvallisuusyhteistyöhön.	1	-1
5. Eurooppa ei tule olemaan pysyvästi vakaa mikäli Itämeren alue ei ole stabiili.	2	-1
6. Pohjoismaiden ja Venäjän turvallisuusintressit tulee pitää tasapainossa, jotta rauha ja tasapaino Euroopassa säilyisi.	1	3
7. Energia- ja kuljetusyhteistyöhön pohjoisen ulottuvuuden alueella tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota.	0	0
8. Yhteistyöhön rikollisuuden vastaisessa taistelussa, ympäristönsuojelussa, koulutuksessa ja informaatioteknologian alalla tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota.	2	0
9. On tärkeää kehittää rajat ylittävää yhteistyötä laajamuotoisten infrastruktuuriprojektien (RAIL BALTIKA, The Nordic Gas Grid) toteuttamisen yhteydessä.	2	3
10. Pohjoisen ulottuvuuden kehittämisessä annetaan liikaa painoarvoa pohjoisimpien ja arktisten alueiden vaatimuksille.	-2	-4
11. Oma valtiomme ei yksinään ole tarpeeksi vahva taatakseen identiteettimme ja kulttuurimme. Kansakunnan vahvistaminen tapahtuu parhaiten työskentelemällä läheisessä yhteistyössä lähimpien ystävien kanssa ja pitämällä yllä hyviä suhteita Itämeren naapureiden kesken pohjoisen ulottuvuuden puitteissa.	-1	-2
12. Ottaen huomioon EU:n resurssit ja sen pohjoismaisten jäsenten maantieteellisen sijainnin ja kokemuksen, on selvää että EU on sopivin instituutio vastaamaan pohjoisen ulottuvuuden piiriin kuuluviin ongelmiin.	-3	0
13. Pohjoinen ulottuvuus kykenee tarjoamaan lisäarvoa koko EU:lle.	-1	1
14. Meidän ei tulisi unohtaa kahta pohjoisen ulottuvuuden alueen ulkopuolella sijaitsevaa (poliittis-taloudellista) keskusta: Bryssel (EU) ja erityisesti turvallisuuspoliittisessa mielessä Washington (Yhdysvallat Nato:n itseoikeutettuna johtajana).	0	-3
15. On tärkeää, että EU:n pohjoisen ulottuvuuden myötä Pohjolan käsite ei ole enää vastakkainen 'Euroopalle' eikä 'Eurooppa' pohjolan 'toinen'.	1	0
16. EU:n pohjoisen ulottuvuuden tavoitteet ja aktiviteetit heijastelevat koko tämän alueen intressejä tasapainoisesti.	-3	-3
17. Vaikka tuenkin Suomen pohjoisen ulottuvuuden aloitteen arvoja ja sisältöä, ovat nämä saavuttamassa 'kyllästymispisteensä' eikä pohjoinen ulottuvuus siten tuo juurikaan mitään uutta tai erilaista.	0	-3
18. Euroopan Unionin tulisi tukea ei-sotilaallisia alueellisen yhteistyön muotoja pohjoisen ulottuvuuden kehityksessä (Itämeren maiden neuvosto, Pohjoismaiden Neuvosto, Baltian neuvosto, Barentsin alueen neuvosto).	4	4
19. Venäjän on kunnioitettava tiukasti Baltian maiden suvereniteettia ja osoitettava yleistä yhteistyöhalukkuutta ollakseen oikeutettu pahasti tarvitsemaansa EU:n ja pohjoismaiden apuun pohjoisen ulottuvuuden kehityksessä.	4	1
20. Pohjoista voidaan nyt pitää oleellisena tekijänä vanhojen kylmän sodan ajan jakolinjojen ylittämiseen ja uusien, rakentavien ja tasapainoisten itä-länsi -suhteiden luomisessa.	2	2
21. Venäjän pohjoisia alueita voitaisiin käyttää 'pikaraitena' Venäjän syvässä EU-integraatiossa.	0	2

Liite 1. jatkuu

	FI	FII
22. Pohjoinen ulottuvuus voi tuoda lisäarvoa Euroopan Unionin ulkosuhteisiin ja positiivisen keskinäisriippuvuuden aikaansaamiseen Venäjän, Itämeren alueen ja EU:n välille, ennenkaikkea tuomalla synergiaetuja ja koherenssia.	3	4
23. Pohjoisen ulottuvuuden tarkoituksena olisi oltava EU-Venäjä -suhteiden kehittäminen ja rutinoiminen sekä niiden yhteensopivuuden varmistaminen Baltian ja Puolan EU-jäsenyyden kanssa.	3	3
24. Pohjoinen ulottuvuus on hyvä keino saada koko EU kiinnostumaan Euroopan pohjoisen kehittämisestä.	-2	1
25. Pohjoista ulottuvuutta on mielestäni rasittanut tietty hahmottomuus eikä se ole oikein kyennyt luomaan itselleen selkeää, muista toimijoista ja toiminnasta erottuvaa profiilia.	4	-1
26. Pohjoinen ulottuvuus voi olla hyvä keino de-sentralisoida EU:ta.	1	1
27. Pohjoinen ulottuvuus käsitteenä on lisännyt Euroopan pohjoisen alueen autonomiaa ja lisännyt sen poliittista relevanssia.	-2	-2
28. On tärkeää, että pohjoinen ulottuvuus vahvistaa EU:n toimijuutta ja sen profiilia ja voimaa Euroopan pohjoisessa.	0	-1
29. Uskon, että pohjoinen ulottuvuus on lännen keino jakaa Venäjä ja erottaa luoteis-Venäjä (esimerkiksi Kaliningrad) federaatiosta.	-4	-2
30. Viimeaikainen suuntautuminen Kaliningradin alueen erityisproblematiikkaan on antanut pohjoiselle ulottuvuudelle paljon kaivattua sisältöä.	1	0
31. Sekä 'moderneja' että 'postmoderneja' lähestymistapoja pohjoisen ulottuvuuden alueeseen kaivataan. Moderni funktionaalinen lähestymistapa luo läpinäkyvyyttä, kun taas postmoderni helpottaa luottamuksen, verkostojen ja vastavuoroisten suhteiden edistämistä.	-1	4
32. Liiallinen Yhdysvaltojen rooli häiritsisi jo syntyneiden, sensitiivisten yhteistyöverkostojen toimintaa pohjoisilla alueilla.	-1	-2
33. Tavoitteena tulisi olla markkinoida hyviä pohjoismaisia arvoja sekä pohjoista identiteettiä ja olosuhteita.	-2	-4
34. On syytä suhtautua varauksellisesti pohjoisen ulottuvuuden voimakkaaseen sitoutumiseen yhteistyöhön Unionin ulkopuolisten 'partnereiden' kanssa.	-4	-4
35. Pohjoinen ulottuvuus epäonnistuu Baltian maiden taloudellisten intressien huomioimisessa ja itse asiassa vahingoittaa niitä esittämällä nämä maat ei suinkaan taloudellisina yhteistyökumppaneina (kuten virallisesti pyritään) vaan kovina kilpailijoina.	-4	-1